

УДК 351.746.2: 35

ОРГАНИ СЛІДСТВА В ДЕРЖАВАХ РІЗНИХ ПРАВОВИХ СИСТЕМ ТА В УКРАЇНІ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ

Галуцько В.М., к. ю. н., доцент,
проректор із матеріально-технічного розвитку та інфраструктури
Херсонський державний університет

У статті розглядаються адміністративно-правові засади та структурна організація діяльності органів розслідування в державах різних правових систем та в Україні. Здійснено короткий порівняльний аналіз щодо їхнього підпорядкування.

Ключові слова: адміністративно-правові засади, система, органи досудового слідства, підпорядкування, захист прав і свобод людини.

В статье рассматриваются административно-правовые основы и структурная организация деятельности органов расследования в государствах различных правовых систем и в Украине. Осуществлен краткий сравнительный анализ их подчинения.

Ключевые слова: административно-правовые основы, система, органы досудебного следствия, подчинение, защита прав и свобод человека.

Halunko V.N. INVESTIGATING AUTHORITIES IN DIFFERENT LEGAL SYSTEMS STATES AND UKRAINE: COMPARATIVE ANALYSIS

The article deals with the administrative and legal framework and structural organization of activities of investigation in the states of the different legal systems and Ukraine and held a brief comparative analysis of their submission.

Key words: administrative and legal principles, system, pre-submission, protection of human rights.

Постановка проблеми. Права та свободи людини і їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності демократичної, соціальної, правової держави. Згідно зі ст. 8 Конституції України в Україні діє принцип верховенства права. Відповідно до ст. 22 Конституції не допускається звуження змісту існуючих прав і свобод людини [1]. Закріплення та забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави, який делегується правоохоронним органам як представникам виконавчої гілки влади. До останніх належать й органи досудового слідства. Українська політика спрямована на євроінтеграцію, що безпосередньо впливає й на організацію діяльності з розкриття, розслідування та попередження злочинів. Тому розгляд структурної організації діяльності органів розслідування в державах – членах Європейського Союзу набуває значної актуальності, особливо у світлі нинішньої реформи кримінально-процесуального законодавства.

Ступінь розробленості проблеми. Адміністративно-правові засади та організація діяльності правоохоронних органів України й інших держав досліджувалися в працях таких вітчизняних і зарубіжних учених: В.Б. Авер'янова, Г.В. Атаманчука, О.М. Бандурки, Ю.П. Битяка, В.М. Гаращука, Л.В. Голяка, Н.Н. Грибовської, Л.М. Давиденка, Т.Д. Джурканіна, В.О. Заросило, О.О. Іжака, П.М. Каркача, В.В. Коваленка, А.Т. Комзюка, А.С. Мацко, О.М. Музичука, О.В. Негодченка, В.П. Петкова, О.С. Проневича, М.В. Руденка, Р.Д. Свона, М.М. Тищенко, О.В. Тюріної та ін. Але їхні дослідження здебільшого мають загальний характер.

Мета статті полягає в дослідженні адміністративно-правових засад діяльності системи органів досудового слідства держав різних правових систем та України.

Виклад основного матеріалу. Організація діяльності із забезпечення правопорядку, громадської безпеки, боротьби зі злочинністю в усіх її проявах у кожній країні має свою специфіку й особливості. Якщо розглядати системи органів слідства інших країн, то вони дуже різноманітні й складні за своєю структурою, що обумовлено особливостями державного устрою та певними історичними закономірностями розвитку держав. Але залишається низка невирішених і дискусійних питань. Зокрема, досі відсутнє комплексне дослідження адміністративно-правових засад діяльності системи органів досудового слідства як держав різних правових систем, так і України. З урахуванням специфіки процесуальної діяльності в кожній державі функціонує своя система органів досудового слідства. Так, відповідно до ст. 38 Кримінального процесуального кодексу України органами досудового розслідування (органами, що здійснюють дізнання й досудове слідство) є: слідчі підрозділи органів Національної поліції; органів безпеки; органів, що здійснюють контроль за додержанням податкового законодавства; органів державного бюро розслідувань; підрозділів детективів; підрозділ внутрішнього контролю Національного антикорупційного бюро України [2].

Якщо брати до уваги спеціальні служби (наприклад, Службу безпеки України) та правоохоронні органи країн ЄС і НАТО, то вони відрізняються порядком створення, підпорядкування, законодавчою регламентацією їхньої діяльності, структурною побудовою тощо. Серед науковців існують різноманітні погляди на моделі правоохоронних систем. За системою організації й контролю спецслужби європейських країн можна умовно розділити на три моделі: американська (підпорядкування президентові країни), британ-

ська (підпорядкування прем'єр-міністрові) і французька (підпорядкування президентові та прем'єр-міністрові). Наявність різних моделей об'єктивно призводить до відмінностей в організаційній побудові системи контролю в різних країнах [3].

Також правові системи зарубіжних країн доцільно поділити на загальну (систему статутного права, до якої належить Велика Британія) та континентальну систему, представником якої є Франція, Німеччина, Італія, Польща. Аналізуючи вітчизняне чинне законодавство та законодавство країн ЄС, можна говорити, що нині існує два концептуальні підходи до побудови системи органів досудового розслідування: централізований та диференційований. Модель централізації передбачає концентрацію переважної більшості повноважень щодо виявлення й розслідування злочинів в єдиному органі.

В.І. Фаринник зазначає, що деякі країни ЄС фактично повністю відмовилися від досудового слідства в його «класичному» розумінні. Специфікою кримінального процесу цих держав є те, що досудове провадження за кримінально-процесуальним законодавством в основному проводиться в формі поліцейсько-прокурорського дізнання, головна ж роль у встановленні обставин вчинення кримінального діяння відводиться судовому слідству (яке проводиться із суворим дотриманням принципу змагальності сторін та «реальної» участі судді (суду) у слідчих діях) [4].

На думку М.І. Сірого, базовим для демократичних правових систем Європи в частині попереднього розслідування залишається положення про те, що поліція здійснює лише агентурну й розшукову роботу, а також є інструментом примусу при затриманні підозрюючих, при арештах, обшуках тощо [5].

До основних завдань правоохоронних органів, у тому числі й органів досудового слідства, належать попередження, розкриття та розслідування злочинів. У вітчизняному кримінальному процесі досудове розслідування поділяється на дві форми: дізнання та досудове слідство. Схожа система й у КПК Франції (1958), де також закріплено дві форми розслідування: попереднє судове слідство, що здійснюється судовими чиновниками – слідчими суддями, і дізнання, або поліцейське розслідування, що здійснюється прокуратурою та судовою поліцією. Проведення попереднього слідства є прерогативою слідчого судді, а в справах про діяння неповнолітніх – судді в справах неповнолітніх. У більшості випадків попереднє розслідування здійснюється в формі поліцейського дізнання [6].

До централізованих поліцейських систем належить також поліцейська система Італії. Діяльність органів поліції Італії здійснюється на основі підпорядкування та підконтрольності судовим органам, на які покладено проведення попереднього слідства.

Поліцейську систему Німеччини можна віднести до децентралізованих (напівцентралізованих). Формально право видання законодавства про поліцію та управління нею було закріплене Конституцією 1949 р. за землями. У 1974 р. досудове слідство було замінено

на поліцейське дізнання під безпосереднім керівництвом прокурора або слідчого судді. Таким чином, прокурор самостійно проводить розслідування в кримінальних справах, і лише він наділений функцією обвинувачення з подальшим його підтриманням при розгляді справи в суді. Диференційована модель органів досудового розслідування передбачає наявність декількох структур, відповідальних за виявлення та розслідування злочинів [7].

Найбільш складною є система органів слідства США, де існують численні приватні детективні агентства, які за плату здійснюють розшук на користь замовника. Агенти розшукових бюро часто виступають у суді як свідки обвинувачення, і на їхніх показаннях ґрунтуються вироки. У більшості випадків кримінальне переслідування порушується й ведеться поліцією, федеральним бюро розслідування (ФБР) й органами атторнейської служби. До складу поліції входять численні установи, які створюються різними гілками влади. Розрізняють поліцію федеральну, поліцію штатів і місцеву поліцію. Федеральна поліція включає ФБР, яке підпорядковується міністру юстиції (генерал-атторнею) США та розслідує найнебезпечніші злочини, що переслідуються за федеральним законом і законами штатів. Діяльність інших федеральних органів розслідування в межах поліції визначена федеральним законодавством з урахуванням їхньої належності до тієї чи іншої гілки виконавчої влади. Начальник поліції підпорядковується губернатору. Не існує чіткого розмежування компетенції федеральних органів розслідування й відповідних органів у штатах, оскільки відповідальність за деякі злочини може бути передбачена й федеральним законом, і законом штату. Місцева поліція являє собою різні за структурою поліцейські сили [8].

Отже, аналізуючи вищенаведене, ми бачимо, що органи досудового слідства держав кількох правових систем та України є різними. Це залежить від багатьох факторів. На нашу думку, для України корисним є вивчення досвіду країн, які знаходилися в схожому становищі, мали ті самі проблеми, але вже пройшли певний етап реформування з метою запобігання помилкам, яких вони припустилися, та обрали найбільш оптимальний шлях для реформи.

Висновки. Отже, реформування правоохоронних органів України, у тому числі й органів досудового розслідування, – це узгодження системи та діяльності правоохоронних органів з європейськими стандартами, які спрямовані на забезпечення європейських цінностей в діяльності правоохоронних органів: верховенство права; прозорість діяльності та підзвітність суспільству; захист громадян та інтересів окремого громадянина; захист свобод і основоположних прав людини та громадянина. Враховуючи специфіку поліцейської діяльності, ці принципи стосуються насамперед застосування запобіжних заходів, які обмежують права громадян (затримання, арешт, обшук тощо), застосування сили та зброї; попередження тортур та іншого негуманного ставлення; організації роботи з громадянами та підзвітності, оскільки поліція для населення є органом державної влади.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. – К., 1996. – № 30. – 141 с.
2. Науково-практичний коментар Кримінального процесуального кодексу України. Видання 12-те, допов. і переробл. – К. :Алерта, 2016. – 810 с.
3. Біла книга 2008. Служба безпеки України. – К. : Інститут оперативної діяльності та державної безпеки, 2009. – 80 с.
4. Фаринник В.І. Чи є майбутнє у Слідчого комітету? Шляхи реформування слідчого апарату органів внутрішніх справ України / В.І. Фаринник, Б.В. Романюк / Аналітична юриспруденція. – ЮВУ. – № 38 (846) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://yurincom.com/ua/legal_practice/analychna_.
5. Права та свободи людини і громадянина в Україні / В.Ф. Погорілко, В.В. Головченко, М.І. Сірий. – К. : Ін Юре, 1997. – 52 с.
6. Їжак О.І. Порівняльно-аналітичний аналіз поняття правоохоронних органів за вітчизняним та зарубіжним законодавством, їх характерні ознаки, види та місце в системі органів виконавчої влади / О.І. Їжак // Аналітичні записки щодо проблем і подій суспільного розвитку [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://old.niss.gov.ua/Monitor/Jul2009/29.htm>.
7. Порівняльне правознавство : [курс лекцій] / Л.В. Голяк, А.С. Мацко, О.В. Тюріна]. – К. : МАУП, 2004. – 200 с.
8. Джурканин Т.Д. Кадровое обеспечение полиции США : [монография] / Т.Д. Джурканин, О.В. Негодченко, В.А. Сергеевнин. – Х. : Изд-во Нац. ун-та внутр. Дел, 2003. – 360 с.